

TEKST FRANK WAALS
FOTOGRAFIE ANP

Jan Terlouw roept bij verschillende generaties een ander beeld op. De wetenschapper voor de tachtigers, de politicus voor de zestigers en zeventigers en de schrijver voor elke leeftijdsgroep van boven de vijftien. De geboren Kampervener behaalde vorige maand de respectabele leeftijd van 90 jaar en ontvangt ons thuis, op zijn landgoed in Twello, voor een indringend gesprek. 'Elkaar alleen maar een beetje uitschelden, heeft met politiek niets te maken. Dat is verkeerd en zorgelijk.'

**'Dat schrijver-
schap is dé
verrassing van
mijn leven'**

H

Hoe bent u hier in Twello terechtgekomen?

'Dertig jaar geleden woonde ik in Parijs en aanvaardde ik de functie van commissaris van de Koningin. Daarvoor moest er een woning in Gelderland worden gezocht, een taak die mijn toenmalige vrouw Alexandra, mijn broer Theo en een makelaar op zich namen. Deze plek vonden we het mooist en kon ik net betalen. Dankzij mijn lezers. Ik heb nooit meer dan de balkenendenorm verdiend, dus mijn boekenverkoop droeg daarin een steentje bij. Een villa in het Gooi kost minstens zoveel, maar daar krijg je er echter niet altijd zo'n prachtig natuurerrein bij als we hier hebben.'

U draagt hier de verantwoording over verschillende dieren. Hoe groot is de kudde?

'Vijf koeien, acht schapen en vijf kippen. Naar buiten kijken en die beesten zien rondlopen, geeft me zo'n vreugde. Bij de aankoop van dit huis heb ik direct acht jonge koeien gekocht, die in de zomer het gras begrazen en in de winter op stal worden gevoerd. Het hooi breng ik er zelf, terwijl de tuinman de stal uitmest. Ik deed dat

altijd zelf, maar dat is me te zwaar geworden. Als jonge jongen groeide ik op in dorpen, waar ik koeien molk en het land omploegde met een paard. Ook schapen in barensood kan ik vrij aardig verlossen. Het is dus allemaal niet nieuw voor me. Mijn huidige partner Annette geniet eveneens van deze manier van leven. Momenteel is ze druk doende een kruidentuintje aan te leggen.'

Welke nieuwe energie geeft ze u?

'Ze benadrukt voortdurend dat ik dingen moet blijven doen. "Use it or lose it", dat geldt voor alles. Toen mijn vrouw, na zestig jaar samenzijn, overleed was dat ontzettend droevig. Ik kan goed alleen zijn, maar ik miste haar natuurlijk wel. Desondanks ben ik altijd de dingen blijven doen die ik daarvoor ook al deed, zoals schrijven, lezingen geven en natuurlijk de dieren verzorgen. Wel miste ik ontzettend haar rode potlood. Alexandra was altijd zeer positief kritisch over hetgeen ik schreef. Mijn dochter Sanne heeft die rol later overgenomen. Mijn beide partners hebben me altijd begeleid in het attent zijn naar anderen. Ik ben dat van nature niet heel erg. Hoe ging het met haar examen, laten we nog even een bloemetje voor hem kopen... dat soort zaken vergeet ik sneller. Mijn ongeduld is echter mijn slechtste eigenschap, terwijl ik rationeel blijven als dat nodig is als m'n beste zou willen omschrijven.'

In welke zin lijkt u op uw ouders?

'Ik denk dat ik een behoorlijk mengsel ben van de twee. Mijn moeder was nuchter en logisch, mijn vader poëtischer en een goede spreker. Beiden waren zeer religieus. Mijn vader zelfs dominee, maar wel één die als de beste kon relativeren. Als kind geloofde ik ook, maar van lieverlee stelde ik steeds meer kritische vragen en raakte ik ervan overtuigd dat we op alle grote, wezenlijke daarvan geen antwoord kunnen vinden. Dat maakte mij uiteindelijk een agnost. Iemand die het niet weet en er dus ook geen uitspraken over kan doen. Wat er volgt na de dood? Geen idee. En dus zeg ik er niets over.'

U ontvangt op uw negentigste nog altijd veel aanvragen. Mensen horen en lezen u graag, kortom: uw mening doet er nog toe.

'Heel vleiend en leuk, maar ik word er ook een beetje gek van. Ik krijg iedere dag mailtjes of ik me ergens voor wil interesseren en nee zeggen gaat me dan slecht af. Hoe vermoeid ik soms ook ben. Ik heb zo'n prachtig leven gehad met zoveel voorrechten. Ik zeg veel liever ja, maar ondertussen nemen de krachten wel af. Die ongemakken houden me echter niet tegen vooruit te blijven kijken. Mijn verleden is fantastisch geweest, maar ik ben een man van de toekomst. Die is veel

interessanter. Dat ligt gewoon in mijn aard, denk ik. Mijn agenda voor begin volgend jaar staat alweer redelijk vol. Annette zorgt ervoor dat deze niet overloopt.'

Heeft u iets met ronde getallen?

'Nou ja, het valt mensen op, hè. Toen ik tachtig werd, organiseerde mijn uitgever een grote feestmiddag in de Deventer Schouwburg en nu heeft Annette geregeld dat negentig mensen me een brief schreven die gebundeld zijn in een boek. Dat is me heel dierbaar. Maar ja, negentig, ik vind het zelf ook wel heel oud. Ik ben zelfs een beetje verbaasd dat ik al zover ben. Op de eerste pagina van *Koning van Katoren* schreef ik dat de koning stierf op 80-jarige leeftijd. In die tijd (Terlouw schreef het boek in 1971, red.) werden mensen minder oud. Nu zou er ik wellicht negentig van hebben gemaakt. Wat mijn geheim is? Tja, geluk hebben! Een gezond lijf en een beetje verstandig leven. Je moet niet achter de geraniums gaan zitten, maar je spieren en hersens blijven gebruiken. Gezond eten, niet roken, dat soort dingen.'

U heeft nooit gerookt?

'Zoals bijna iedereen een pakje per dag. Toen ik jong was. Op het moment dat mijn kinderen een jaar of dertien waren, ben ik van de ene op de andere dag gestopt. Ik zei: "Jongens, ik ga jullie niet verbieden om te roken, maar ik stop vandaag. Tot het moment dat een van jullie begint, dan doe ik weer mee." Gevolg: ze zijn nooit gaan roken. Stoppen was best even lastig, maar deze methode werkte zeer motiverend. Zowel voor mijzelf als voor hen. Vandaag de dag zit het gezonde 'm meer in me blijven interesseren voor wat er om mij heen gebeurt. Zo ben ik zeer ongerust over wat we de natuur aandoen. Dat is een behoorlijk nieuwe situatie van pas een jaar of vijftig oud.'

U past wat dat betreft in het rijtje Wubbo Ockels en David Attenborough, die er hun leven lang ook veel over spraken.

'Het is ook belangrijk. Nooit eerder zagen we de biodiversiteit zo snel afnemen en de natuur voor onze ogen uitsterven. Zo is er nog maar 15 procent van alle soorten planten en dieren uit het jaar 1900 over. Dergelijke dalingen kwamen vaker voor in de geschiedenis, maar nooit veroorzaakt door de natuur zelf. Altijd door meteorietinslagen of fosfor-uitstoot. Kortom, een niet-natuurlijke oorzaak, zoals dat via de mens nu wel het geval is. De natuur zal zich op de lange termijn heus herstellen, maar het levert ons nu wel ontzettend veel schade op. Op het blote oog gaat het verval betrekkelijk langzaam, ofschoon het juist weer ontzettend snel gaat in vergelijking

met vroegere processen. Waar in het verleden miljoenen jaren voor nodig waren, vindt nu plaats in honderd à tweehonderd jaar. En we doen het zelf, door voor bijvoorbeeld 20 euro naar Barcelona te vliegen.'

Is dat ogenschijnlijk trage proces het hele probleem in een notendop?

'Ja. Daarom moeten sommige mensen anderen erop wijzen dat dit aan de gang is. Als je goed kijkt, dan is klimaatverandering juist ontzettend zichtbaar. Ik zie het voor mijn eigen deur gebeuren. Toen ik hier net kwam wonen, liepen er fazanten en patrijzen op het terrein. Ik zie ze nooit meer. Als ik maaide met de grasmaaimachine, dan zwermden er zwaluwen om me heen. Ik zie ze niet meer. Ik zie nu vooral roofdieren. Marters en vossen. Het verandert heel snel en als je daar een beetje oog voor hebt, dan maak je je daar ongerust over. Zolang ik er ben, wil ik de verantwoordelijkheid nemen die ik kan dragen. Ik heb tenslotte natuurwetenschappen gestudeerd, weet hoe de politieke kanalen lopen en beschik over een lezerspubliek. Verschillende invalshoeken waarvan ik vind dat ik ze moet gebruiken. Ik heb nog helemaal geen hekel aan het leven, dus ik wil graag lang door en hoop dat de mensheid tot inzicht komt.'

Die kant lijkt het gestaag op te gaan...

'Kijk naar die klimaatconferentie in Glasgow. Pesimisten zeggen dat daar niet is gedaan wat had moeten gebeuren, maar over één ding kunnen we het wel eens zijn: iedereen weet het nu wel. De wereldbevolking raakt er, mede door dit soort conferenties, steeds meer van doordrongen dat het vijf voor twaalf is. Dat we beter zon-, wind- en waterenergie kunnen gebruiken in plaats van kolen, olie en gas te verbranden. Het groeiend aantal zonnepanelen, ik heb er zelf ook een aantal staan, stemt me vrolijk. We gaan de goede kant op.'

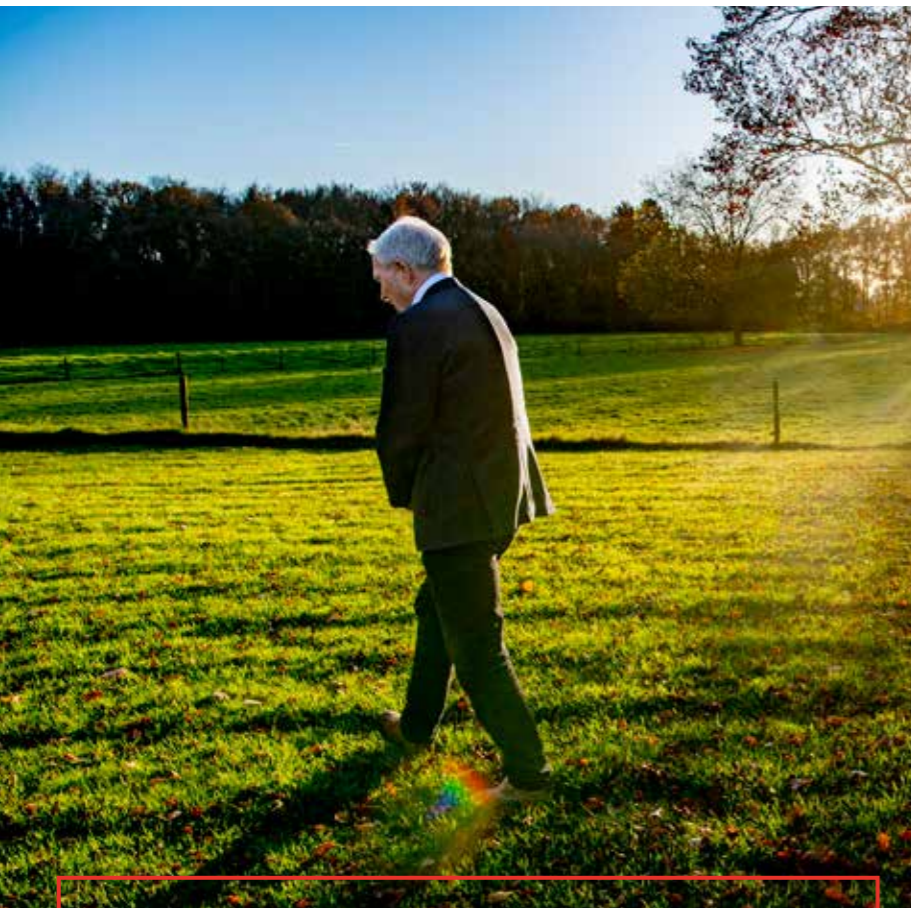
U heeft in uw boeken altijd maatschappelijke onderwerpen aan de kaak willen stellen. Hoe is dat ontstaan?

'In mijn jongere jaren deed ik aan kernfusie-onderzoek en prakkiseerde ik er niet over om te gaan schrijven. Wel besprak ik voortdurend allerlei problemen met mijn kinderen, door deze >

NIEUWE REVU ONTMOET JAN TERLOUW

Waar? In zijn woning in Twello, anderhalve week na zijn negentigste verjaardag. Verder nog iets? De vragensteller liet het eerste boek dat hij ooit las, *Koning van Katoren*, uiteraard signeren. Daarna stond Terlouw erop de eerste kilometers op de weg terug als chauffeur te dienen. 'Ik heb net mijn medisch onderzoek achter de rug, waardoor ik tot mijn 95ste weer verzekerd ben van een verlengd rijbewijs.'

'Je moet niet achter de geraniums gaan zitten, maar je spieren en hersens blijven gebruiken. Gezond eten, niet roken, dat soort dingen'

‘Ik gruw van de debatten in de Tweede Kamer. Ik zou willen dat ze weer wat fundamenteler en politieker werden’

speels te verwerken in een verhaal. Mijn vrouw luisterde altijd aandachtig mee en begon steeds indringender te zeggen: “Jan, je fantasie groeit en groeit. Schrijf het op.” Schei nou toch uit, dacht ik. Ik ben natuurkundige. Schrijven is niks voor mij. Het is te danken aan het feit dat ze maar bleef aandringen en tien jaar later mijn manuscripten ook naar een uitgever stuurde, dat ik het uiteindelijk ben blijven doen. Mijn boeken werden goed ontvangen en ik kreeg er prijzen voor. Gouden Griffels, en zo. Toen dacht ik: gut, ik kan het blijkaar. Nooit geleerd, ik weet helemaal

niet hoe dat moet en ik doe maar wat. Dat schrijverschap is dé verrassing van mijn leven. Bètawenschappen waren mijn ding, maar tegenwoordig stappen dertigers en veertigers nog dagelijks op mij af over titels als *Koning van Katoren* en *Oorlogswinter*. Het boek *De Kloof* vind ik, politiek gezien, net zo interessant, maar is op een of andere manier toch minder bekend geraakt.’

Complexe zaken simpel verwoorden voor kinderen. U heeft het in de vingers.

‘Een heleboel van die jeugdboeken zijn stiekem voor volwassenen. Ik heb ze in ieder geval geprobeerd zo te schrijven dat volwassenen ze ook leuk vinden. Toen ik eenmaal doordrongen was van het feit dat ik mezelf in deze vorm blijkaar goed kon verwoorden, ben ik me er meer voor open gaan stellen en schreef ik boeken als ik vond dat een bepaald onderwerp belangrijk was. Mijn eigen zielenroerselen waren niet belangrijk. Nee, kinderen die in sektes werden gelokt: *Gevangenis met een open deur*. Het niet durven aanspreken van gehandicapten: *De Kunstrijder*. Mensen die vreemd aankijken tegen de rechtspraak: *Eigen Rechter*. Schrijf een boek en maak het ze helder. Educatief en misschien een beetje moralistisch.’

Zonder met het vingertje te wijzen.

‘Inderdaad. Mijn verhalen komen deels voort uit het feit dat ik mijn kinderen nooit de les las, maar onderwerpen bespreekbaar maakte. Dat is veel nuttiger. Neem bijvoorbeeld liegen. Men zegt dat het niet mag, maar in de oorlog logen we erop los. Het was noodzakelijk. Je liegt ook uit vriendelijkheid. Dat je zegt: wat zie je er goed uit, terwijl iemand aan kanker lijdt of een spuuglelijke jurk draagt. Of in de privésfeer tegen mijn kinderen zeggen dat ik ergens anders heen moest dan waar ik daadwerkelijk naartoe ging. Ik geloof niet dat ik in de politiek ooit gelogen heb. Ik heb wel heel vaak niet de waarheid gezegd. In die zin: niet alles verteld en dingen verzwegen. Dat is wat anders. Maar de volledige waarheid zeggen, dat heb ik in de politiek regelmatig achterwege gelaten. Zo is het leven. Je schetst niet altijd het complete plaatje. Dat is lang niet altijd functioneel.’

Rutte spande de kroon door te verklaren ‘geen actieve herinneringen te hebben’ aan een aantal eerdere uitspraken...

‘Dat was heel ernstig, omdat er geen sterveling in Nederland dat geloofde. Ik ook niet. Als je twee dagen eerder nog een gesprek over een bepaald onderwerp hebt gehad, iemand schrijft dat op en het wordt je vervolgens weer in herinnering geroepen, dan bestaat het niet dat je daar niets meer van weet. Ruttess houding was onbeschrijflijk en ontoelaatbaar. Hij heeft dat nuttig gevon-

den. Dat was zijn afweging. Ik was het er niet mee eens. Zonder de huidige coronacrisis was er misschien veel eerder een kabinet geweest, al heb ik ook wel weer begrip voor de moeilijke situatie waarin men nu zit. Corona is nieuw, er verschijnen allerlei varianten en hoe de bevolking daarop reageert is ook steeds maar weer afwachten. In het begin vonden we het allemaal prima dat de overheid besliste. Na verloop van tijd ontstond er weerstand en hoorde ik mensen op een vreemde manier over vrijheid praten.’

Zoals?

‘Dat onze vrijheid wordt afgepakt als je je niet vaccineert en daardoor verschillende dingen niet meer mag. Maar wat is vrijheid nu eigenlijk? Ik ben een oorlogskind dat op zijn dertiende het laatste jaar heel bewust heeft meegemaakt en de bevrijding daarna als een enorm feest zag. Vrijheid heeft niets te maken met lekker doen wat je wil. Het is met elkaar democratisch afspreken: dit doen we wel en dit doen we niet. Wordt dan je vrijheid aangetast? Ja, natuurlijk. Aan één stuk door zelfs. Zonder rijbewijs mag je bijvoorbeeld niet achter het stuur van een auto zitten. De wet beperkt je vrijheid voortdurend en tegelijkertijd is het ‘t mooiste symbool van vrijheid dat er is. Weten wat we met elkaar wel toelaatbaar vinden en wat niet. Ik vind dat er iets dieper gepraat zou moeten worden over wat vrijheid nu eigenlijk inhoudt in een democratie. Mensen die de oorlog niet hebben meegemaakt, hebben geen vergelijkingsmateriaal, maar overlevenden kunnen wel uitleggen wat die periode betekende.’

In DWDD vertelde u dat de bekende touwtjes van vroeger niet meer uit de briefbus hangen omdat we elkaar niet meer vertrouwen. Hoe kijkt u naar de wijze waarop er tegenwoordig in de Tweede Kamer wordt gedebatteerd?

‘Ik gruw daarvan. Ik zou willen dat debatten weer wat fundamenteler en politieker werden. Als een volksvertegenwoordiger een besluit moet nemen, dan hoort hij of zij zich de vraag te stellen: wat vind ik rechtvaardig? Voor socialisten kan dat iets anders zijn dan voor conservatieven of liberalen, maar de vraag blijft hetzelfde. Als je daar dan vervolgens openlijk met elkaar over in discussie gaat, dan heb je een fundamenteel debat. Eén waar de mensen ook het uiteindelijke compromis in begrijpen. Elkaar alleen maar een beetje uitschelden heeft met politiek niets te maken. Dat is verkeerd en zorgelijk.’

Hoe zou u dat hebben aangepakt?

‘Ik zou in uiterst formele taal vervallen en altijd, via de voorzitter, in de derde persoon praten om

dat stompzinige gescheld te vermijden. Het is ook niet voor niks dat het vroeger altijd zo formeel ging. Dat geeft tijd, dat geeft bedachtzaamheid en het houdt het respect een beetje in de touwen. Kijk naar Hans Wiegel en ik. We hebben veel met elkaar gestreden, maar dat ging altijd in wellevende termen. Terug naar die tijd van toen zal niet meer lukken en dat zie ik als een groot verlies. Ook ben ik van mening dat we zoveel mogelijk moeten streven naar inclusiviteit. Zorgen dat andere mensen worden geaccepteerd en erbij horen. Dat is in alle opzichten beter. Voor henzelf, voor de maatschappij en voor de economie.’

Het vluchtelingenvraagstuk is een gigantisch mondiaal probleem...

‘En het wordt steeds erger. Het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change van de Verenigde Naties, red.) voorspelt deze eeuw miljoenen klimaatvluchtelingen. Dat gaat een probleem opleveren. Die tientallen miljoenen kunnen we niet in Europa opvangen en dus gaan we ze tegenhouden. Het is veel verstandiger om werkgelegenheid te scheppen in de gebieden waar die mensen vandaan komen. Geef hen de benodigde technologie en haal er je voordeel uit. Je helpt daarmee het vluchtelingenprobleem en je doet ook iets aan de onrechtvaardigheid waarin we onszelf eeuwenlang bevooroordeeld hebben ten gunste van hen. We moeten echt mondiaal gaan denken.’

Moeten we ‘nieuwe Nederlanders’ onze normen en waarden opleggen of langzaam met hen meebewegen?

‘Als er een vluchteling aan de grens staat, dan moet je zeggen: wat je ook voor religie of opvoeding hebt, als jij binnen wilt dan is onze grondwet ook jouw wet. Accepteer je die, dan accepteren wij jou.’

Wat is uw antwoord op de gedachte dat uw boeken over vele jaren waarschijnlijk nog steeds gelezen zullen worden?

‘Dat zou ik ontzettend leuk vinden. Als ik kijk naar mijn lievelingsboek uit mijn jeugd, *Alleen op de wereld* van Hector Malot, dan heeft dat na al die jaren niets aan kracht ingeboet. Nou, als zo’n boek van mij er dan ook nog is en ik de dan levende generatie nog iets kan leren en vertellen, dan ben ik daar heel trots op. Zo zal men mij ook herinneren, denk ik. Niet als politicus, daar was mijn partij te klein voor en het is te lang geleden. Ook niet als wetenschapper, waarin ik geen Einstein was, maar op een bescheiden schaal mijn bijdrage heb geleverd. Het idee dat minstens de helft van mijn negentig brieven schrijvers zegt iets aan mijn boeken te hebben gehad, is prachtig.’ ✖